

tura; est ergo hæc sententia valde probabilis. Unde per hæc verba solent significari in jure decimæ omnes, quæ ex propriis laboribus proveniunt, ut in sequentibus videbimus.

4. Et confirmari potest ex cap. secundo de Ecclesiis ædif., ubi extenditur hæc concessio ad leprosos communiter viventes, quando sunt in tanto numero, ut propriam ecclesiam cum suo cæmeterio, et proprium presbyterum habere possint. Qui dicuntur, *sub communi vita congregati*, non quia religiosi sint, ut bene ibi Glossa ultima supponit, sed quia per modum unius communitatis quasi in hospitali sibi communi separatim vivunt. Illis ergo ibi conceditur, *ut de hortis et nutrimentis animalium suorum decimas tribuere non cogantur*. Hoc ergo multo magis intelligitur concessum monachis, et clericis communiter viventibus. Sed hoc evidentius in sequentibus confirmabitur. Addit vero Alens., dicta quæst. 51, memb. 7, art. 3, per clericos communiter viventes intelligi etiam canonicos sæculares, quatenus de stipendiis Ecclesiæ vivunt, quia bona Ecclesiæ, ex quibus aluntur, communia sunt; ex quo concludit, illos non teneri ad solvendas decimas de redditibus Ecclesiæ. Quæ conclusio in se quidem vera est, aliena tamen a sensu illius textus, ut ex communi expositione constat, et ex proprietate verborum; et quia Gregorius, quem Paschasius citat, per clericos communiter viventes, aperte intelligit regulares clericos, qui proprium stipendium non habent, eosque distinguit ab illis, quibus propria portio ex decimis assignatur. Est ergo illa exemptio regularium propria, præter casum specialem in alio jure expressum.

5. *Quo pacto se habeant religiosi circa decimas.*—Hoc autem privilegium, quantum ad prædiales decimas spectat, magis in aliis juri- bus explicatur: nam in cap. *Ex multiplici*, de Decimis, Adrianus II dicit, se concessisse simile privilegium Cisterciensibus, illis verbis: *Ut de laboribus, quos propriis manibus aut sumptibus excolunt, nulli decimas solvere teneantur*. Ejusdem privilegii meminit Alexander III in cap. *Ex parte*, de Decimis, dicitque prius concessum fuisse a prædecessoribus suis fere omnibus religiosis, postea vero Adrianum solis Cisterciensibus, Templariis, et Hospitalariis illud simpliciter concessisse, *cæteris vero, ut de novalibus suis, quæ propriis manibus vel sumptibus excolunt, et de nutrimentis animalium suorum, et hortis suis decimas non persolvant*. Et hoc idem pri-

villegium ipse confirmat addens, extra casus in illo privilegio expressos, teneri religiosos omnes, ad decimas ex rebus omnibus solvendas. Et in duobus capitibus sequentibus, declarat per id privilegium non eximi a solvendis decimis, quas per colonos excolunt. Et in cap. *Dilecti*, eodem titulo declarat privilegium illud arctari ad decimas prædiorum priorum religionis. Nam de prædiis conductis debent religiosi decimas, etiamsi per se vel famulos suos illa excolant. Et idem declaravit Innocentius cum Lateranensi Concilio, in cap. *Nuper*, eodem titulo, ubi etiam prius privilegium Cisterciensium revocat quoad prædia ab illo tempore acquirend., de quibus antea decimæ debebantur Ecclesiis; statuit enim ut de illis decimas solvant, etiamsi terras suas suis laboribus excolant; et idem servari statuit de omnibus regularibus habentibus similia privilegia. Post illud vero Lateranense Concilium non invenitur aucta vel immutata hæc exemptio. Et ita ex vi juris communis religiosi jam non habent in hæc majorem exemptionem, ut colligitur etiam ex cap. 2, § *Cæterum*, de Decimis, in 6; et notarunt Rebuff., dicto tractat., quæstion. 5, numero 5 et 29, cum sequent., et quæst. 14, num. 30 et 42; et alii. quos refert Guttier., dicto cap. 21, num. 136. At vero per privilegia particularia plurium religionum novæ exemptiones et concessionem factæ sunt, quæ (ut supra dixi) nunc exponere non est in animo, sed in proprium locum ea remittere.

6. *Privilegium religiosorum circa decimas non solvendas odiosum esse.*—Hic vero quædam generalis regula circa hæc privilegia religiosorum de non solvendis decimis observanda est, quia locum habet etiam in privilegiis in jure contentis. Est autem regula, hoc privilegium exemptionis a decimis solvendis, etiam religiosis concessum, odiosum esse. Nam, licet ex parte eorum quibus datur, videatur religioni favere, tamen simpliciter derogat communi juri, et secum affert præjudicium tertii, scilicet, ecclesiarum et clericorum, qui illis decimis privantur, ideoque simpliciter odiosum reputatur, ut notarunt Oldra., consil. 268, et Guttier., consil. 5, num. 5, et alii infra referendi; unde fit ut stricte interpretandum sit juxta vulgarem regulam: *Odia restringi*, etc., ita ut, quam minimum fieri possit, et juri communi legis derogat, et juri alterius noceat; ut in simili respondet Pontifex, in cap. *Cum capella*, de Privil. Ita enim solet princeps privilegium concedere.

ut, quoad fieri possit, sine cujusque præjudicio observetur, ut dixit J. C., in lege *Prætor ait*, paragrapho *Si quis*, 1 et 2, ff. Ne quid in loco publico. Semper tamen ita est restrictio faciendâ, ut verba privilegii in sua proprietate salventur, et secundum illam significationem privilegium servetur, et ad effectum perducat, juxta doctrinam Decii, cons. centesimo decimo tertio, num. ultimo, et Bald., cons. 271, in primo volum., quia voluntas superioris servanda est; illa vero ex verbis proprie intellectis colligi debet, nisi aliunde de illius intentione constet. De qua re latius in materia de legibus dictum est. Et juxta hoc videtur intelligenda Gloss., in cap. *Ad audientiam*, de Decimis, quatenus dicit privilegia hæc esse latissime interpretanda, utique quantum ad proprietatem verborum retinendam et explendam necesse fuerit. Ex hoc autem principio varia dubia breviter definiri possunt, quæ in sequenti capite expeditur.

CAPUT XIX.

EXPONUNTUR VARIA DUBIA CIRCA PRIVILEGIA NON SOLVENDI DECIMAS.

1. Primum dubium est, an per prædicta privilegia exemptionis a solutione decimarum prædialium, liberetur quis a debito etiam reali solvendi decimam prædialem, quæ antea parochiæ ex tali agro debebatur. Nam Oldra., dicto consil. 268, putat non liberari, sed solum a decimis agri novalis, quem religiosi suis laboribus denuo excoluerunt. Quod sequitur Rebuff., 43, num. 114, et alii, ut referunt Covar., dicto capite 17, numero 14; Guttier., dicto cap. 21, numero 129. Ratio est, quia hoc privilegium est odiosum, et ideo stricte interpretandum; ergo cum possit habere effectum, et sufficienter servari ex exemptione a decimis, quæ sine præjudicio tertii possunt non solvi, non est ultra illas extendendum; sed intellectum de decimis novalium prædiorum cavetur præjudicium tertii, quia illa prædia nunquam fuerunt obligata solutioni decimarum alteri ecclesiæ, et sufficienter impletur privilegium in rigore verborum; tum quia illa verba, *de laboribus quos propriis manibus et sumptibus excolunt*, propriissime arctantur ad novalia, et quæ proprio labore et sumptu fructifera fiunt; proventus enim antiquorum prædiorum suo modo aliorum laboribus attribui possunt; tum etiam quia, cum aliquis eximitur a decima, optime intelligitur

eximi a debito personali, non a reali, quod magis est rei quam personæ, cum ratione rei solius persona obligetur.

2. *Pars affirmativa communis et certa.*—Nihilominus contraria sententia est communis, ut referunt Covar. et Guttier. supra, cum Abb., in cap. *Dudum*, de Privileg. Estque communis praxis. Et post declarationem Alexandri III, videtur mihi res indubitata; nam antea poterat fortasse prior sententia apparenter sustineri, quia neque Paschasius, neque Adrianus Papa, usi fuerunt verbis, quibus satis aperte ostenderent, se eximere non tantum personas, sed etiam res prius obnoxias debito decimarum. At vero Alexander III, in dicto cap. *Ex parte*, 1, expresse distinguit dicens, antiquitus fuisse concessum omnibus religiosis, ut decimas non solverent de laboribus suis: quod intelligit a temporibus Paschasi II, in dicto cap. *Decimas*, 16, quæstione prima; nam antea monachi solvebant decimas, non minus quam laici, ut notat Gloss., in dicto cap. *Ex parte*, 1, juxta cap. *Alia causa*, 1, adjuncta Glossa, ver. *Si minus*, 16, quæst. 1. Rebuff. vero, dicta quæst. 14, num. 27 et 38, addit, Gregorium exemisse monachos a decimis suorum prædiorum solvendis simpliciter et sine illa limitatione, *de laboribus suis*, citatque canonem Gregorii, qui in jure, vel operibus ejus non invenitur. Postmodum vero Paschasius religiosos exemit verbis supra relatis, quæ ambiguitatem tactam facere poterant. At vero, attenda relatione et confirmatione Alexandri, res est clara; dicit enim se cum Adriano eximere quosdam absolute a decimis solvendis de laboribus suis, alios vero tantum a decimis de novalibus, animalibus, et hortis. Ergo plane declarat illos priores, non tantum quoad novalia, sed absolute quoad omnes terras propriis manibus cultas, eximi, sive prius cultæ fuerint et solvendis decimis assuetæ, sive non, alias nulla esset differentia inter illa duo membra. Et consequenter exponit illa verba, *de laboribus*, etc., extendi ad quæcumque prædia propriis laboribus vel sumptibus culta, ac subinde in hoc sensu fuisse antea concessum privilegium. Ac denique in cap. *Ad audientiam*, eodem titulo, expresse refert priorem interpretationem, et explodit illam. Tandem Innocentius III, in dicto cap. *Nuper*, statuit ut religiosi de terris amodo acquirendis decimas persolvant ecclesiis, quibus ratione prædiorum antea solvebantur; ergo de terris ante illud decretum acquisitis non tenebantur solvere decimas, licet ratione

prædiorum antea solverentur. Et e contrario etiam nunc non tenentur solvere de novalibus, nam ex illis, vel ratione ipsorum, nullis ecclesiis prius decimæ solvebantur. Ergo per illa verba generalia, concessa erat exemptio a prædialibus decimis, etiam quoad reale debitum. Atque hoc evidentius locum habet in privilegiis extra jus concessis religiosis, in quorum favorem interdum derogatur dictum cap. *Nuper*, interdum additur distributio, *ab omnibus decimis*, aliquando simpliciter dicitur, *a prædialibus decimis*.

3. *Objectio.* — *Solvitur.* — Sed objici potest cap. *Dudum*, de Privileg., quatenus ex eo colligitur, per privilegium non solvendi decimas de novalibus non privari aliquam ecclesiam jure vel possessione exigendi decimas de talibus rebus, nisi hoc ipsum in ipso privilegio exprimitur; ergo in universum, nisi indultum mentionem faciat debiti realis, non eximit ab illo, nec privat tertium jure suo. Sic etiam in capit. *Dudum*, de Decimis, per concessionem cujusdam ecclesiæ cuidam hospitali factam, non censetur Episcopus privari jure decimarum talis ecclesiæ, quia hoc in litteris non exprimebatur; ergo idem est in præsentis. Respondetur, casum utriusque textus esse longe diversum: nam in priori sermo est de privilegio concessio ad non solvendas decimas de novalibus, et declaratur sub tali indulto non comprehendi novalia, a quibus ecclesia decimas accipiebat prius quam rumperentur et excolerentur. Poterat enim prius accipere decimas ex herbis, pascuis, aut lignis talium terrarum; et tunc non censetur Pontifex facere præjudicium ecclesiæ possidenti, sed solum concedere illa novalia, quæ omnino infructuosa erant ecclesiis, quia ex vi vocis *novalium*, hæc videtur esse intentio Pontificis, et ita declarata est illa vox in cap. *Quid per novale*, de Verbor. significat. At in præsentis cum conceditur absolute exemptio a decimis ex propriis laboribus (seu, quod idem est) ex prædiis propriis laboribus vel sumptibus cultis, comprehenduntur etiam decimæ ex terris prius cultis, et sub possessione ecclesiæ constitutis quoad decimarum perceptionem, quia verba illa in proprietate hoc totum comprehendunt. Nam ipsa vox *decima*, significat aliquid sub jure ecclesiæ constitutum, a quo jure privilegium liberat, quia implicite saltem fit in eo sufficiens mentio illius juris. Hinc vero inferunt Covarruvias et Gutierrez, hanc sententiam intelligendam esse quoad decimas, quatenus communi jure debentur. Nam si ali-

cui deberentur ex talibus prædiis ex particulari privilegio vel titulo, tunc illi non præjudicaret tale privilegium, nisi vel alterius juris specialis expressam faceret mentionem, vel daretur per verba adeo particularia, ut omnes similes titulos et exactiones comprehenderet, ut in privilegiis religionum fieri nunc solet, quod mihi valde placet. In alio vero capit. *Dudum*, minor est difficultas; quia concedere ecclesiæ, seu illam unire hospitali aut monasterio, in rigore non est illi applicare jura episcopalia illius ecclesiæ, sed ad summum propria et parochialia; et ideo nulla ibi erat difficultas, nec similitudo cum nostro casu.

4. *An privilegium de non solvendis prædialibus decimis extendatur ad novalia.* — Secundo vero potest e converso dubitari, an privilegium concessum *de non solvendis prædialibus decimis*, extendatur ad novalia post concessum privilegium culta, vel solum de prædiis usque ad illud tempus cultis intelligatur. Quidam enim censent non extendendum ad novalia. Ita Rebuffus, dicta quæst. 14, num. 29 et 30; refertque Anton. et Socin., et eum sequitur Gutier., dicto c. 21, num. 130. Constituunt autem dicti auctores differentiam inter privilegium eximens a decimis solvendis ex propriis laboribus priorum agrorum, vel absolute eximens a decimis priorum prædiorum; nam primum fatentur extendi ad novalia, quod de altero negant. Quocirca loquendo de privilegiis in jure concessis, simpliciter dicendum est extendi ad novalia, quia in jure non invenitur privilegium eximens a prædialibus decimis, nisi cum illa duplici limitatione, *de prædiis propriis, et de propriis laboribus, vel expensis*; sed ita concessum extenditur ad novalia; ergo. Atque ita colligitur ex dicto cap. *Ad audientiam*, ibi: *Nam si intelligeremus tantummodo de novalibus*; ergo intelligit etiam de illis, quamvis non solis. Idem argumentum sumitur ex capit. *Ex parte*, 1, ibi: *Cæteris vero, ut de novalibus suis*; aliis ergo, id est, quibus privilegium de propriis laboribus datum est, tam de novalibus, quam de aliis facta est gratia. Item potest sumi argumentum ex cap. *Ex parte*, 3, de Decimis, quia ibi dicitur, parochianis, quibus concessæ sunt decimæ de laboribus terræ parochiæ suæ, concessas etiam esse decimas novalium; ergo similiter religiosis, quibus concessæ sunt decimæ de propriis laboribus, novalia etiam data intelliguntur. Verum est textum illum habere obscuriorem intellectum, de quo in capite sequenti.

5. Prius vero quam rationem reddamus, oportet expendere alteram partem de privilegio absolute concessio, de non solvendis decimis prædialibus: nam si hoc non extenditur ad novalia, difficile est rationem differentiæ reddere. Illi enim auctores hoc probant, quia hoc privilegium est odiosum et restringendum: at idem argumentum procedit de altero; nam etiam est odiosum, ut dictum est; in utroque ergo non est restrictio faciendâ ultra verborum proprietatem. Unde quia in novalibus implentur duæ illæ conditiones, nimirum, quod decimæ ipsorum sunt ex agris propriis (supponimus enim terras illas esse proprias monasterii privilegiati) et sunt ex propriis laboribus (nam etiam supponimus propriis laboribus, et expensis fuisse ruptas), ideo sub illa negatione non solvendi decimas ex prædiis et laboribus, evidenter comprehenduntur etiam novalia. At vero hæc ratio procedit in alio privilegio *de non solvendis decimis ex propriis prædiis*, quia etiam novalia sunt propria prædia, et illa negatio est absoluta; ergo omnia prædia comprehendit. Item inter hæc privilegia solum videtur esse differentia, quod in uno exigitur duplex conditio supra dicta: in altero vero una tantum, scilicet quod, prædia sint propria; ergo sicut illud extenditur ad omnia prædia, in quibus duplex conditio invenitur, sive illa sint novalia, sive non, ita et secundum æque universaliter intelligendum est de omnibus prædiis, in quibus illa conditio verificatur, quod, scilicet, propria sint.

6. *Alia differentia, quæ assignatur.* — Assignant vero aliam differentiam, quod quando privilegium limitatur ad proprios labores, potest parvum detrimentum ecclesiæ afferre, quia non possunt religiosi magnam terræ partem propriis laboribus colere, ideoque potest ad novalia extendi; secus vero est de alio privilegio sine tali limitatione concessio, quia potest magnum præjudicium afferre. Sed hæc differentia non est solida: primo, quia fieri facile potest, ut prius privilegium grave præjudicium afferat, si monasterium multa prædia habeat; nam licet religiosi non possint facile propriis manibus illa colere, possunt tamen facile propriis sumptibus, quod perinde est; et e contrario, aliud privilegium parvum detrimentum afferet, si monasterium parvam terram habeat. Secundo, quia illud est per accidens; hic autem per se loquimur, nam sive in uno, sive in alio privilegio enormis læsio contingat, alio jure agendum est, ita ut vel solvantur decimæ, vel congrua compositio

fiat, juxta cap. *Suggestum*, de Decim., cap. *Quid de novale*, de Verb. sign., et argum. cap. penult. de Cler. non resid. Quapropter verius existimo, utrumque privilegium per se extendi ad novalia, quia proprietates verborum utriusque id requirit; per accidens vero sæpius uni derogari propter enormem læsionem inde subsecutam, quam alteri.

7. *An privilegia sint solum ad prædia acquisita, an etiam ad acquirenda.* — *Resolvitur extendi etiam ad prædia acquirenda.* — Tertio, dubitari solet an talia privilegia limitanda sint ad prædia acquisita et possessa tempore concessionis, an vero extendantur etiam ad acquirenda. Nam priorem partem affirmat Oldrad., cons. 268, ex eodem principio, quod tale privilegium stricte intelligendum est. Item quia res transit cum suo onere. Item quia in decimis non fit extensio ad futurum, capit. *Cum contingat*, cap. *Tua*, 1, § ultimo, de Decimis. Sed contrarium est omnino verum, maxime quando privilegium est restrictum ad proprios labores, potestque id non obscure colligi ex dicto cap. *Nuper*, de Decimis, in quantum decernit, *ut de terris amodo acquirendis decimæ ex tunc solverentur, non obstante prædicto privilegio*; ergo antea ad terras acquirendas extendebatur, et ex vi illorum verborum tales terræ comprehendebantur. Et ita omnes intelligunt, in illo Concilio Lateranensi factam esse revocationem illius privilegii quoad illam partem, et ideo in privilegiis postea concessis, quando extensio fit ad terras acquirendas, additur: *Non obstante capit. Nuper*, etc. Deinde est ad hoc textus fere expressus in cap. *Quia circa*, de Privileg., ubi interrogatus Pontifex, an privilegium monachis concessum ab Episcopo de retinendis decimis, extendatur ad possessiones acquirendas, respondet affirmando (si privilegium fuit secundum jus concessum): *Quia indefinite concedendo intellexisse videtur non solum de decimis illius temporis, sed futuris*. Hæc ergo decisio a fortiori procedit in privilegio pontificio, quod non dubitatur esse legitimum. Nam rationes quæ ibi redduntur, fortius in Pontifice procedunt. Prima, *cum nihil exceperit, et potuerit excepisse*. Secunda, *quia in beneficiis plenissima est interpretatio adhibenda*, utique juxta verborum proprietatem: unde recte dixit, *plenissima*, quia debent verba integre expleri, non addendo limitationem in verbis non contentam, nec necessariam ad æquitatem beneficii. Quæ ratio maxime locum habet in beneficiis supremi principis, juxta regulam juris. Tertia ratio,

quia non debet una eademque substantia diverso jure censi. Quæ licet non semper cogat, ut sequenti capite videbimus, est tamen congrua ratio, quando aliæ juvant. Maxime quia ex illa colligitur alia, scilicet, quod indefinita æquivaleret universali, quando est eadem ratio de omnibus, ut ibidem advertit Henricus, in principio, et cum eo Covarr., lib. 1 Variar., cap. 13, in fin. Accedit tandem, quod privilegium hoc includit negationem non solvendi decimas, et tunc etiam indefinita transit in universalem, ut ibidem late Covarr., num. 7. Et per hæc satis est responsum fundamentis contrariæ sententiæ. Quia privilegium est strictè intelligendum, sed plane, et tunc res transit cum onere, quando privilegium illud non tollit; hic autem tollit, ut ostensum est. Nec est eadem ratio de præscriptione decimarum, de quibus textus ibi allegati loquuntur, ut in capite sequenti videbimus.

8. An religiosi eximantur a solvendis decimis prædiorum quorum non habent proprium dominium. — Non eximuntur in prædiis conductis. — Panormitani responsio. — Quarto, interrogari potest an ex vi dictorum privilegiorum eximantur religiosi a solvendis decimis, ex prædiis quorum proprium dominium non habent. Quidam enim distinguunt, quia vel privilegium concedit ut non solvant religiosi decimas ex prædiis suis, seu propriis, et tunc aiunt solvendas esse decimas, si prædia non sint propria, etiamsi in emphyteusim habeantur; vel privilegium concedit ne solvant decimas ex prædiis, seu locis quæ habent, et tunc aiunt eximi a solvendis decimis, etiam ex agris conductis, quos ipsi suis manibus vel sumptibus colunt, quia etiam prædia conducta habentur a conductore, et multo magis bona emphyteutica. Idemque videri potest dicendum esse, quando forma privilegii est illa usitata in jure: De laboribus et nutrimentis suis propriis, ut habet cap. Decimas, 16, quæst. 1, vel illa: Indulsi decimas laborum suorum, quos propriis manibus vel sumptibus colunt, ut habetur in c. Ex parte, 1, de Decimis. Nam si religiosi manibus suis vel sumptibus colant conductitios agros, revera illi fructus sunt de laboribus suis propriis; ergo de illis non debent decimas. Verumtamen hac in re unum habemus de jure certum, nimirum, si agri sint conducti, licet religiosi eos colant propriis laboribus vel sumptibus, teneri ad solvendas decimas. Ita enim declaravit Alexander III, in cap. Dilecti, de Decimis, et sumitur etiam ex dicto cap. Ex parte, ut in utroque loco notant

Panormitanus et omnes, et Rebuffus, dicta quæst. 14, num. 52. Nec oportet hic alias rationes querere, præter voluntatem Pontificis, qui noluit illam concessionem amplius extendere; tum ne parochiales ecclesiæ enormius læderentur; tum ne religiosi in conducendis agris excederent. Hæc autem declaratio solum cadit in hæc privilegia, quatenus in jure conceduntur, seu quatenus ante Alexandrum III concessa erant, non enim poterat ipse declarare futura, si verbis distinctis concederentur. Contra illam vero declarationem videtur procedere ultima objectio facta. Ad quam tacite respondit Panormitanus, in dicto capite Dilecti, quod licet esset privilegium simpliciter concessum de decimis non solvendis, restringitur contra propriam significationem verborum, ut tertio non inferatur grave præjudicium. Et nihilominus inferius ait, non fuisse illam revocationem partialem privilegii, sed declarationem intentionis Pontificis.

9. Impugnatur prædicta responsio. — Sed imprimis non videtur vera facti narratio, quia in jure non conceditur religiosis privilegium simpliciter de decimis non solvendis, sed cum limitationibus multis, ut patet ex verbis citatis. Deinde non videtur esse verum, quod privilegium restringatur contra propriam verborum significationem, quia hoc est contra naturam privilegii, ut supra dictum est. Unde si Pontifex talem declarationem faceret, in rigore potius esset partialis revocatio, quam interpretatio, vel certe solus ipse posset illam declarationem adhibere, quia ipse novit intentionem suam, licet fortasse per verba non bene fuerit explicata, quod in præsentem dicere necessarium non est. Unde existimo ex vi et proprietate verborum, quæ in jure habentur, privilegium illud non extendi ad prædia conductitia; nam in verbis illis Alexandri III, laborum suorum, subintelligendum videtur suorum agrorum, nam jungitur: Quos propriis manibus, vel sumptibus colunt; non enim coluntur labores, sed agri; ergo necesse est agros subintelligere, quos oportet esse suos, non conductos: unde cum ibi referat Alexander, talem fuisse concessionem Adriani, in eodem sensu interpretatur priora verba de laboribus suis, seu propriis. Et addi præterea potest, labores culturæ tunc maxime dici proprios, quando in propriis agris fiunt, nam quando fiunt in alieno agro, potius videntur alieni, et domini agri venditi, seu locati. Atque hæc tandem videtur esse propria ratio hujus declarationis, nimirum, quia per

hoc privilegium eximuntur directe ab onere decimarum personæ, non prædia, nisi ratione personarum, ut notavit Abb. in dicto cap. Ex parte. Et ideo, quando prædia sunt aliena, non eximuntur a decimis, etiamsi colantur a personis exemptis, quia sola cultura non sufficit ut prædia censeantur exempta ratione personarum, si non sint sua. Quod ita etiam declaratur, quia fructus agri culti non sunt proprii ipsius colentis, vel laborum ejus, sed sunt maxime fructus ipsius agri, et ideo decima illorum fructuum non potest dici ex propriis laboribus, nisi etiam agri sint colentium ipsos. Ita ergo verum existimo decimas ex agris conductitiis, etiam in rigore verborum, non comprehendi in privilegiis jure concessis sub prædicta verborum forma.

10. De illa igitur verborum forma: Ne solvant decimas ex propriis fundis, vel ex suis fundis, a fortiori sequitur sub illa non comprehendi agros conductitios, quia illi revera non sunt proprii vel sui: quod etiam convincit dictum capit. Dilecti. Idem vero censeo dicendum de verbis illis: Non solvant decimas de prædiis quæ habent, seu de bonis possessis et obtentis, et similibus: et hic maxime habet locum doctrina Panormitani, quod Pontifices voluerunt, satisque declararunt verba privilegiorum istorum, quoad hanc partem, esse strictè intelligenda; illa autem verba cum omni proprietate restringuntur ad bona, quæ habentur vel possidentur ut propria; non enim dicitur quis habere domum simpliciter, eo quod habeat conductam, sed dicitur habere secundum quid, id est, ad habitandum aliquo tempore, seu habere usum ejus.

11. An ex bonis emphyteuticis monasterium debeat decimas. — Major certe difficultas esse potest de bonis acceptis in emphyteusim, an si monasterium privilegium aliqua talia habeat, et suis sumptibus colat, ex illis decimas debeat: videtur enim non debere, quia bona emphyteutica simpliciter et absolute in bonis propriis talis monasterii numerantur, juxta communem existimationem et loquendi modum. Item contractus emphyteuticus distinctus est a locato et conducto, ut constat ex jure; sed Pontifex in dicto cap. Dilecti, solum excipit agros conductitios; ergo non comprehendit emphyteuticos; ergo exceptio illa firmat regulam in contrarium, ac subinde tales agri sub privilegio exemptionis decimarum comprehenduntur. Denique emphyteuta simpliciter solet vocari dominus agri, quia habet dominium utile; ergo hoc satis est ut monasterium,

quod est emphyteuta, dicatur colere agros suos; ergo, etc.

12. In contrarium vero est, quia illi agri sunt alterius habentis dominium directum illorum, nam ille proprietatem eorum habet: unde monasterium eos colendo, non potest dici proprios agros colere. Maxime, quia verba hujus privilegii sunt strictè intelligenda; in rigore autem et propriissime, emphyteuta non est dominus, juxta leg. 4, juncta Glossa ultim., ff. Si ager emphyteuticus petatur. Præterea, si privilegia illa extendantur ad agros emphyteuticos, pari ratione extenduntur ad agros conductos ad longum tempus. Consequens admittendum non est; ergo. Sequela patet, quia revera emphyteusis non est nisi quædam ad longum tempus locatio et conductio; nam eosdem effectus et easdem conditiones habet, et conductor longi temporis etiam censetur habere dominium utile, seu actionem in rem, juxta leg. 1, ff. De Superficiebus; et locatio ad longum tempus etiam censetur in jure quædam alienatio, juxta capit. Nulli, De rebus eccles. non alien., cum Gloss. in Clement. 1, eod. tit. Quod si hæc non dicitur alienatio nisi large, nec etiam emphyteusis, et consequenter nec ex parte accipientis est propria acquisitio; est ergo æqualis ratio. Minor vero patet; tum quia consequenter extendetur etiam ad rem locatam ad breve tempus, quia majoris vel minoris temporis duratio substantiam contractus non mutat: tum maxime quia Pontifex indefinite loquitur de agris conductitiis; ergo ubi ipse non distinguit, nec distinguere debemus. Maxime quia illa declaratio est simpliciter favorabilis, et ad evitandum gravamen, et præjudicium tertii, et ideo restringenda non est. Imo si verba textus attente pensentur, videntur omnes illos contractus comprehendere, in quibus res accipitur ad culturam, et fructus, sine dominio directo, et sub certa pactione, sub qua generalis omnis conductio, sive ad longum, sive ad breve tempus, et emphyteusis comprehenditur; verba textus sunt: Conductistis, et recipientis prædia ad formam, scilicet, pensionem; sic autem accipiuntur etiam emphyteutica bona, seu ad longum tempus conducta, argumento capit. Vestra declaratio. Quocirca licet res appareat dubia, hæc posterior tutior et probabilior est; nam est juri conformior, et quia ex fundamentis ejus contraria dissolvuntur facile, et non tanti momenti esse videntur.

13. Colonos religiosorum non eximi a decimis per hæc privilegia. — Ratio assertionis. —

Aliqui religiosi circa hoc habent particulare privilegium.—Quinta dubitatio esse potest, an coloni conducentes prædia religiosorum habentium talia privilegia, eximantur ipsi a solutione decimarum. In quo, si de solis privilegiis in jure contentis loquamur, resolutio clara est, colonos non eximi, sed teneri ad solvendas decimas. Ratio est, quia hoc privilegium expresse conceditur sub illa conditione ex propriis laboribus, et explicatur necessarium esse, ut propriis manibus, vel expensis prædia colant, ut sæpe dictum est; ergo si per colonos id faciant, tenentur ipsi religiosi solvere decimas de illis fructibus quos ipsi percipiunt, ut expresse declaratur in capit. *Licet*, de Decimis; ergo etiam ipsi coloni tenentur solvere decimas illius partis fructuum, qua fruuntur, juxta capit. *A nobis*, et capit. *Tua*, 2, eodem titulo. Quando vero aliquis censendus sit colonus, et quomodo inter eum et dominum integræ decimæ solvendæ sint, infra capit. 35 explicabitur. Hoc autem procedit, ut dixi, et indubitatum est, attenda forma privilegiorum juris: si tamen forma mutetur, vel augeatur, ut interdum solet, tunc aliter judicandum erit. Aliquibus enim religiosis concessum est, ut de suis prædiis, etiamsi per colonos ea colant, decimas solvere non teneantur. Quo stante privilegio, coloni ipsi non tenebuntur solvere laicam decimam, præter pensionem, quam religiosis solvunt ratione contractus, non quidem quia coloni ipsi aliqua ex parte privilegio illo fruuntur, ut statim explicabo, sed quia religiosi possunt sibi vindicare illam decimam, sive augendo ob eam causam quantitatem pensionis, sive distincte exigendo tantum pro pensione, et tantum pro decima. Quia cum simpliciter sint exempti a decima, eam sibi usurpare possunt.

14. *Discrimen inter privilegium reale, et personale.*—Et juxta hæc intelligenda est communis distinctio juristarum de privilegio reali et personali. Dicunt enim, si privilegium detur tantum personæ, et non prædio, tunc ad colonos non extendi; si vero per privilegium prædia ipsa eximantur directe et absolute ab onere decimarum, sine alia conditione vel onere, nisi quod talis religionis sint, tunc extendi ad conductores. Ita Glossa, in Clementina 4, de Decimis, verb. *Excolendas*, quam ibi omnes sequuntur; et Abbas, in capit. *Ex parte*, 1, de Decimis, numero quinto. Non explicant autem dicti auctores, quando privilegium hoc censendum sit tantum personæ concessum, quando vero etiam prædio. Solum Pa-

normitanus ait privilegia in jure contenta tantum personis concedi, et ideo ad colonos non extendi. Glossa vero illa dicit, consideranda esse verba privilegii, juxta caput *Porro*, de Privil. Quatuor ergo modis possunt concipi talia verba. Primus est ille usitatus in jure, *de propriis*, vel *de agris quos suis laboribus vel expensis excolunt*; et tunc res est clara, privilegium esse personale, ut bene dixit Abbas. Secundus est, si privilegium dicat: *Eximimus tales religiosos, et eorum prædia ab onere solvendi decimas*, ut de facto nunc habent aliqua privilegia. Et tunc sine dubio privilegium est reale, ut prædicta Glossa expresse declarat, et verba ipsa præ se ferunt. Tertius modus erit, si privilegium eximat religiosos a decimis solvendis de suis prædiis, addendo: *Sive per se, sive per colonos illa colant*. Et tunc, licet privilegium videatur directe referri ad personas, tamen quia in favorem earum simpliciter eximit terras, reale dici potest, et eundem effectum habet, ut mox explicabo. Quartus modus esse potest, si absolute eximatur religio a debito decimarum prædialium suorum prædiorum, non addita restrictione: *Si ea propriis laboribus colant*, nec ampliacione, *licet per colonos*, etc. Et tunc Glossa illa sentit privilegium esse personale; ego vero censeo transire in reale.

15. *Impugnatur discrimen a Glossa assignatum.*—Ut autem hæc intelligantur et probentur, oportet expendere differentiam inter hoc privilegium, quando est personale aut reale, quam dicta Glossa assignat. Dicit enim, quando privilegium est reale, tunc si ager tradatur aliis excolendus, colonos non teneri ad solutionem decimarum, quia privilegio participant, et sequitur Abbas, quia fructus capiuntur ex terra privilegiata. Sed non existimo hoc esse verum, nisi sano modo intelligatur, quia privilegium illud concessum est rebus seu agris, in ordine ad commodum et utilitatem religiosorum, non vero colonorum; nec enim intentio concedentis fuit directe vel indirecte concedere beneficium aliquod conductoribus, seu locatoribus. Igitur coloni non sunt liberi a decima, nisi quatenus illam compensant, solvendo eam religiosis, vel augendo pensionem quam solvere obligantur, nisi ipsi religiosi illam remittant ex justa causa; aliter enim non possunt, quia esset abusus privilegii, et in virtute darentur laicis bona Ecclesiæ, sine causa et potestate; ergo coloni non participant privilegium quoad exemptionem ab onere, sed solum quoad libertatem vel facultatem

tatem solvendi religiosi, et non ecclesiæ, tales decimas. Reale igitur privilegium in præsentibus dicitur illud, per quod agri ita eximuntur, ut, quomodocumque colantur, possint religiosi apud se retinere decimas, et non solvere illas ecclesiæ, nec permittere ut a colonis solvantur. Personale autem erit, quando conceditur cum onere personali, id est, colendi agros per se, seu suis sumptibus, quia tunc, si aliter fiat, non possunt privilegiati retinere decimas illorum fructuum, quos percipiunt, nec colonos impedire quominus pro sua parte ecclesiæ solvant: juxta hanc ergo doctrinam, quam omnino veram censeo, etiam privilegium tertio modo concessum reale erit, quia per illud eximuntur omnino talia prædia ab onere decimarum ecclesiæ solvendarum, et applicantur ipsis religiosi, quomodocumque talia prædia excolantur.

16. *Objectio.*—*Explicatur.*—Dices, verba illa posse habere hunc sensum, ut, scilicet, religiosi ex vi illorum liberentur ab onere solvendi decimas fructuum quos percipiunt, qui interdum sunt omnes fructus agri, ut quando illum per se excolunt, interdum pars aliquota, ut quando colunt illum per colonos partiaros, seu pensionarios, et tunc ex altera parte fructuum, quam coloni percipiunt, solvent decimas ecclesiæ, et sic privilegium erit personale, non reale. At enim hic sensus erit probabilis, si privilegium dicat: *Non solvant decimas de fructibus suis*; non solet autem sub hac forma concedi, sed sub hac: *Non solvant de prædiis suis decimas, etiamsi per colonos*, etc., quod perinde est ac si dicatur: *Non solvant decimas de fructibus prædiorum suorum*; pars autem illa fructuum, quam coloni accipiunt, de prædiis religionis sunt, licet ipsi fructus non sint illius; ergo etiam decima illorum fructuum ad religionem pertinet, quia illi etiam fructus eximuntur ex vi illorum verborum. Et ita privilegium reale est, quia ex vi illius eximuntur illi fructus ab onere decimæ solvendæ ecclesiæ, et applicatur religioni, cui per colonos danda est, vel ratione illius pensio augenda. Et revera si recte pensentur hæc verba: *Eximimus prædia religionis*, vel *eximimus fructus prædiorum religionis*, æquipollentia sunt: at vero idem est eximere personas a solutione decimarum ex fructibus cum illa ampliacione, quod eximere absolute fructus talium prædiorum. Quamvis ergo non repugnet concessionem fieri in priori sensu, et ad illum judicandum pensanda sint verba privi-

legii, tamen, juxta formam verborum a nobis propositam, quam in privilegiis legimus, sensus declaratus videtur proprius, absque ampliacione verborum, cum sola propria et integra illorum significatione.

17. *Ultima forma privilegiorum supra posita.*—De ultima vero forma verborum posset esse nonnullum dubium, quia, cum non addatur in ea illa ampliatio: *Licet per colonos*, non videtur derogari juri communi, nam posset illa clausula exponi secundum commune jus. Sed nihilominus censeo ex vi illorum verborum eximi fructus et prædia, absque illa conditione, *quod propriis laboribus colantur*, quando Pontifex illam non adhibet, quia quando vult ut servetur, solet illam addere; si ergo hic voluisset, expressisset, ut in simili ait Pontifex, dicto cap. *Ad audientiam*, de Decimis. Item jus commune non statuit quasi positive ut religiosi non eximantur a decimis sine illa conditione, sed solum negative in hoc se habet, quia in eo non invenitur privilegium tam absolutum; hoc autem non satis est ut illa forma dicatur esse contra jus commune, sed esse ultra formam inventam in jure communi; ergo non est restringenda ad formas juris communis, quia potius omittendo illam conditionem, satis indicavit Pontifex velle ampliorem concessionem facere. Denique si Pontifex in privilegio dicat: *Eximimus prædia religionis*, non addendo restrictionem, nec ampliacionem, sed pure, intelligitur absolute eximere prædia, ita ut, licet per colonos colantur, non sint subjecta oneri decimarum, ut dicta Glossa et Panormitanus fatentur, et ego admitto, dummodo decimæ cedant religiosis, non ipsis colonis; ergo idem est si pure dicat: *Eximimus religiosos a decimis prædialibus*, quia, sive hoc, sive illo modo explicetur, semper intenditur favor religiosorum in omnibus illis decimis absolute. Unde si religiosi non possunt sibi retinere decimam fructuum quos percipiunt coloni, revera licet proxime videantur coloni illam solvere, non ipsi, sed religiosi solvunt, cum sit de prædiis ipsorum, et coloni nihil juris in illa habeant; at vero Pontifex per illa verba liberat eos ab onere decimarum prædialium pure et absolute, et sine conditione; ergo dicendum est, per illa verba simpliciter eximi prædia religiosorum a tali onere, eo ipso quod illorum sunt, a quocumque, nomine illorum, colantur.